

Nr 15.

Ankom till riksdagens kansli den 7 maj 1946 kl. 2 em.

Konstitutionsutskottets memorial angående granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Till konstitutionsutskottet ha på därom hos vederbörande gjord framställning blivit överlämnade de under tiden från och med den 10 januari 1945 till och med den 9 januari 1946 i statsrådet förda protokoll, nämligen över *justitiedepartementsärenden* från och med den 12 januari 1945 till och med den 4 januari 1946;

justitieärenden från och med den 19 januari 1945 till och med den 4 januari 1946;

utrikesdepartementsärenden från och med den 12 januari 1945 till och med den 4 januari 1946;

försvarsärenden från och med den 12 januari 1945 till och med den 4 januari 1946;

socialärenden från och med den 12 januari 1945 till och med den 4 januari 1946;

kommunikationsärenden från och med den 12 januari 1945 till och med den 4 januari 1946;

finansärenden från och med den 12 januari 1945 till och med den 4 januari 1946;

ecklesiastikärenden från och med den 12 januari 1945 till och med den 4 januari 1946;

jordbruksärenden från och med den 12 januari 1945 till och med den 4 januari 1946;

handelsärenden från och med den 12 januari 1945 till och med den 4 januari 1946; samt

folkushållningsärenden från och med den 12 januari 1945 till och med den 4 januari 1946.

Därjämte har på därom särskilt gjord framställning till utskottet överlämnats utdrag av det över kommunikationsärenden den 29 mars 1946 förda protokoll, i vad det avser besvär av stationsmästarna E. Wiberg och V. E. Strangert i fråga om tillsättande av en postmästartjänst av klass 4.

Vid den granskning av ovan omförmälda protokoll och protokollsutdrag, som i överensstämmelse med grundlagens föreskrift av utskottet företagits,

har anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen; varemot utskottet funnit nedanstående under punkt 1:o upptagna ärende vara

av beskaffenhet att böra jämlikt § 107 regeringsformen hos riksdagen anmälas.

Innan utskottet övergår till detta ärende, finner utskottet sig föranlåtet framhålla följande:

a) Spörsmålet om statstjänstemäns bisysslor har under senare år vid tre tillfällen blivit föremål för uttalanden av konstitutionsutskottet i dess dechargememorial. Senast år 1944 anmärkte utskottet (memorial nr 24) jämlikt § 107 regeringsformen bland annat därpå, att en professor vid tekniska högskolan i Stockholm, sedermera ordförande och chef för statens organisationsnämnd, vid sidan av ordinarie befattning anförtrotts ett flertal offentliga uppdrag. I anledning av ett av vederbörandes uppdrag, nämligen såsom föredragande ledamot av statens sakrevision med särskilt arvode av fyrtusen kronor om året yttrade utskottet: »Därest föredragningsskyldigheten, såsom utskottet förutsätter, står i proportion till arvodets storlek, måste den antagas bliva relativt betungande. Med hänsyn till de krävande arbetsuppgifter, som åvila chefen för den nyinrättade organisationsnämnden — vilket jämväl får anses ha kommit till uttryck i den fastställda avlöningen — borde denne icke ha belastats med sagda föredragningskyldighet.»

Av de i 1944 års memorial angivna uppdragen kvarstå det nu nämnda och samtliga övriga utom ett, vilket slutförts; vederbörande har dock i ett av de övriga uppdragen icke anlitats under granskningsåret. Något nytt offentligt uppdrag har ej tilldelats vederbörande sedan år 1944. Däremot har denne — som år 1944 av Kungl. Maj:t erhöi medgivande att inneha uppdraget såsom ledamot av styrelsen för AB Atlas-Diesel — under granskningsåret beviljats tillstånd att under en tid av tre år vara styrelseledamot i Svenska livförsäkringsanstalten Trygg och Svenska AB Philips.

I anledning av sistberörda beslut finner sig utskottet föranlåtet att ånyo understryka nödvändigheten av att den princip rörande uppdrag vid sidan av ordinarie tjänst, åt vilken utskottet gav uttryck år 1944, i full utsträckning beaktas.

Närvarande: herrar Hallén, Gottfrid Karlsson, Källman, Elmgren, Björck, Oscar Mattsson, John Gustavson, John Sandberg, Bror Nilsson, Fast, Pettersson i Norregård*, Nolin, Hällgren*, Kyling, Noren**, Dickson och Gustafsson i Bogla*.*

* Ej närvarande vid justeringen.

** Avstod från att rösta vid ärendets avgörande och deltog ej i justeringen.

b) Befattningen såsom statssekreterare tillsättes medelst förordnande. Denna anställningsform betingas av tjänstens speciella karaktär. Riksdagen yttrade härom i skrivelse (nr 373) till Kungl. Maj:t år 1917: »Befattningens natur nödvändiggör nämligen ett intimt samarbete med vederbörande departementschef, och en förutsättning härför är ock, att ett ombyte av statssekreterare skall kunna ske, när förutsättningarna för detta samarbete befinnas

icke föreligga.» Såsom riksdagens revisorer i sin år 1945 avgivna berättelse framhållit, måste det sålunda ligga i tjänstens natur, att innehavaren i regel skall utan längre avbrott uppehålla sin befattning.

Till statssekreterare i ecklesiastikdepartementet utsågs år 1931 ett kansli-
råd i departementet, som sedan år 1929 såsom tillförordnad uppehållit be-
fattningen. Alltsedan den 1 oktober 1935 har denne varit tjänstledig för
fullgörandet av vissa utredningsuppdrag, av vilka under granskningsåret
återstått uppdraget som ordförande i 1940 års arkivsakkunniga. Vederbö-
rande, som avstår från samtliga med statssekreterarebefattningen förenade
avlöningsförmåner, åtnjuter av kommittéanslag full ersättning härför jäm-
te dagarvoden. Statssekreterarebefattningen uppehålles alltsedan den 1 okto-
ber 1935 av tillförordnad tjänsteman. Ombyte av tillförordnade statssekrete-
rare har ägt rum vid tre tillfällen, nämligen åren 1939 och 1941 samt senast
under granskningsåret den 31 juli 1945.

Av vad nu anförts, framgår att den princip, för vilken 1917 års riksdag
uttalade sig, i förevarande fall ej vunnit tillämpning. Med hänsyn till att de
under granskningsåret tjänstgörande cheferna för ecklesiastikdepartementet
endast följt ett inom departementet under längre tidrymd tillämpat förfa-
ringssätt samt till omständigheterna i övrigt har utskottet å ena sidan ej
funnit tillräcklig anledning att rikta anmärkning jämlikt § 107 regerings-
formen mot förevarande statsråd, men å andra sidan ej ansett sig kunna
underlåta att uttala en förväntan om att de av riksdagen meddelade anvis-
ningarna rörande statssekreterarebefattningarna framgent följas.

*Närvarande: herrar Jones Erik Andersson, Gottfrid Karlsson, Björck, Oscar Mattsson, John
Gustavson, Söderdahl, Uhlén, Arrhén, fru Alm, herrar Thorell*, Fast, Petters-
son i Norregård*, Nilsson i Göteborg, Nolin, Norén, Spångberg, Jonsson i Ha-
verö*, Johnsson i Stockholm* och Hæggblom*.*

* Ej närvarande vid justeringen.

1:o)

(Protokoll över handelsärenden den 15 juni 1945.)

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 15 maj 1939 hemställde författaren Bengt
Berg om ett statsbidrag av 250 000 kronor för utbyggandet av en biologisk
försöksstation och ett faunistiskt skyddsområde å den av makarna Berg för
nämnda ändamål förvärvade egendomen Eriksberg vid Maraviken i Blekinge.
Avsikten vore att åt svensk natur söka återerövra sådana djurarter, som ge-
nom mänskligt oförstånd gått trakten eller landet förlorade, och att acklima-
tisera sådana djurarter, vilka kunde utgöra ett värdefullt tillskott för vårt
lands och vår världsdels fauna. Makarna Berg hade därvid särskilt fattat det
som sin uppgift att leda försöken i sådan riktning, att de kunde bliva till
gagn för den alltmer framträngande folkrörelsen för fritidens tillbringande i
oförstörd natur och för det aktiva naturskydd, som denna rörelse komme att
kräva av statsmakterna.

Svenska turistföreningen hemställde i skrivelse till Kungl. Maj:t den 31 maj samma år, under åberopande av Bergs framställning, om anslag av tipsmedel för skapande av en friluftsanläggning i Blekinge skärgård (Tjärö) i anslutning till makarna Bergs planerade anläggning vid Maraviken. I samband härmed skulle Berg tillsammans med föreningen öppna tillgång för de besökande att få en inblick i den verksamhet för djurlivets berikande och förbättrande, som bedrevs inom försöksområdet. Föreningen uttalade emellertid samtidigt sin livliga förhoppning, att ett anslag för förverkligande av en anläggning i samband med djurparken icke skulle avräknas å det anslag av tipsmedel, som skulle kunna komma i fråga för ett utbyggande av föreningens fjällanläggningar samt dess vandrarhems-, raststuge- och gruppverksamhet. De åtgärder, som på detta område planerades, vore nämligen av den natur, att de icke borde stå tillbaka på grund av det nya, i skrivelsen skisserade projektet.

I utlåtande den 31 juli 1939 över de nämnda framställningarna uttalade fritidsutredningen, att det av Berg planerade företaget syntes intressant och att det kunde bliva av sådan betydelse för det allmänna, att det vore väl värt att komma i åtnjutande av statens stöd. Ur friluftslivets synpunkt vore härvid turistföreningens kompletterande anordningar av största betydelse.

Vad angår möjligheten att bevilja Berg bidrag från fonden för friluftslivets främjande yttrade fritidsutredningen:

Ehuru därom intet direkt utsäges i Bergs ansökan, torde avsikten vara att även det av honom begärda anslaget skall utgå av tipsmedel, och då närmast ur den till 2 000 000 kronor uppgående del av behållningen i fonden för idrottens främjande, som enligt uttalande i årets statsverksproposition reserverats för friluftslivets behov. Skola därvid de av riksdagen fastställda direktiven för användningen av den nya fonden för friluftslivets främjande följas, synes det icke alldeles klart att idrottsfondens reserverade medel kunna användas för att stödja tillkomsten av Bergs del av den gemensamma anläggningen. Att nu taga bestämd ståndpunkt till frågan om anslag av tipsmedel i detta fall — liksom även till turistföreningens kompletterande anläggningar och anordningar, vilka givetvis påtagligt falla inom området för tipsmedlens användning — synes fritidsutredningen svårt även av den anledningen, att kännedom saknas om de andra anspråk på berörda medel, som kunna föreligga eller inom den närmaste tiden komma att framställas. Enligt fritidsutredningens bedömande av läget är det nämligen otvivelaktigt så, att de tipsmedel, som stå till förfogande för att stödja friluftslivet, ingalunda äro överflödande rikliga i förhållande till behovet, detta särskilt med tanke på det stora medelsbehovet för inköp av hotade naturområden av väsentlig betydelse såsom förutsättningar för friluftslivet i olika tätbygder. En sträng hushållning med de tillgängliga medlen förefaller sålunda önskvärd för att de mest trängande behoven i första hand skola bli tillfredsställda. I fråga om de ändamål, varom här är fråga, delar fritidsutredningen den inställning turistföreningen enligt sin egen ansökan synes intaga till de av föreningen planerade åtgärderna, nämligen att de, sedda ur friluftslivets synpunkt, äro att anse som ett andrahandsintresse.

Medan turistföreningen redan i oktober 1939 beviljades ett första bidrag ur fonden för friluftslivets främjande, fördröjdes ställningstagandet till Bergs

ansökan av olika skäl. Frågan var, enligt en till akten i ärendet hörande promemoria, våren 1945 föremål för överläggning i statsrådsberedningen, varvid riktlinjer uppdrogs för att öppna möjligheter för de Tjärö besökande turisterna samt andra intresserade, särskilt skolresande grupper, att få en närmare inblick i den å Eriksberg bedrivna försöksverksamheten. I detta syfte avsågs att lämna Berg dels ett engångsbidrag av lotterimedelsfonden å 100 000 kronor, dels ett årligt bidrag av fonden för friluftslivets främjande å 20 000 kronor, att utgå under förslagsvis fem år. Det uppdrogs samtidigt åt generaldirektör W. Björck, landshövding E. Lindeberg och statssekreteraren E. Eckerberg att efter överläggningar med Berg, på grundval av de uppdragna riktlinjerna, framlägga förslag till beslut, som tillförsäkrade allmänheten gagn av den åsyftade anläggningen.

I remissyttrande den 11 maj 1945 över Bergs ansökan uttalade statens fritidsnämnd, att på grund av det värde som nämnden i likhet med fritidsutredningen funne den ifrågasatta försöksanläggningen äga för friluftslivet, särskilt genom det förutsatta samarbetet med Svenska turistföreningen, hinder icke syntes möta att för ändamålet disponera medel av fonden för friluftslivets främjande. Med hänsyn till den begränsade medelstillgången och den stora efterfrågan på bidrag ur fonden för olika fritidsuppgifter måste dock ett eventuellt sådant anslag enligt nämndens uppfattning erhålla en vida blygsammare storleksordning än som i framställningen angivits.

Fritidsnämnden var emellertid icke enhällig. En ledamot, som i övrigt instämde i nämndens yttrande, ansåg, att ur fonden för friluftslivets främjande borde ej ett större belopp än ett engångsanslag av högst 25 000 kronor anvisas till ändamålet i fråga. Två ledamöter yrkade, att nämnden borde avstyrka Bergs ansökan. Som skäl för sitt ställningstagande anförde dessa senare:

»Då Fritidsutredningen på sin tid tillstyrkte anslag till Svenska Turistföreningen för inköp av egendomen Tjärö i Blekinge län uttalade sig vid ärendets behandling majoriteten av Fritidsutredningens ledamöter mot att tillstyrka den av författaren Bengt Berg vid samma tidpunkt gjorda framställningen om statsanslag för sin i närheten av Tjärö belägna djurpark.

Undertecknade, som delade majoritetens i Fritidsutredningen uppfattning, sakna anledning att nu frångå sin då fattade ståndpunkt. Det hade varit önskligt, att Svenska Naturskyddsföreningen och Svenska Jägarförbundet beretts tillfälle att yttra sig om behovet av denna djurpark. Inom nämnda organisationer pågår för närvarande en utredning för att åstadkomma förbud för införande av alla slags vilda djur och för att genom licensförfarande erhålla kontroll över dylik införsel. Det råder sålunda stor tveksamhet beträffande de av Bengt Berg vidtagna åtgärderna, varför nämnda förbund borde beredas tillfälle att få inkomma med yttrande.

Det kan också ifrågasättas om den planerade djurparken är av sådan betydelse för friluftslivet att anslag ur fonden för friluftslivets främjande kan motiveras. Det torde endast vara en ytterst ringa del av svenska folket, som kan utnyttja tillfället att bese Bergs anläggning.

Det viktigaste skälet för att föreslå avslag å Bengt Bergs hemställan synes dock den omständigheten vara, att en privatperson icke bör tilldelas dylikt anslag. Så har hittills icke skett, och även om man kan göra avsteg från denna regel kvarstår dock, att staten utger ett avsevärt belopp utan annat

vederlag än att möjligen sedermera till marknadspris få förvärva egendomen. Fritidsnämnden har hittills vid tillstyrkande av anslag utgått ifrån den förutsättningen, att svenska folket under en längre följd av år skall kunna utnyttja en anläggning, till vilken bidrag beviljats. Ett bifall till Bergs ansökan om statsanslag skulle även medföra icke önskade konsekvenser, närmast därför att ett prejudikat därmed kan anses ha införts. Framställningar exempelvis från Furuviks folkpark invid Gävle, Skansen i Stockholm med flera om anslag ur fonden för friluftslivets främjande för sina djurparker kan starkt motiveras under hänvisning till detta prejudikat i all synnerhet som dessa anläggningar ha bestående värde för stora delar av svenska folket.

Är det så, att genom svenska krigsmaktens åtgärder skador vållats å Bengt Bergs egendom torde detta böra ersättas på annat sätt än genom anslag ur fonden för friluftslivets främjande.»

På hemställan av föredragande departementschefen, statsrådet Ohlin, fann Kungl. Maj:t den 15 juni 1945 gott att — under erinran om gällande bestämmelser rörande sysselsättning av arbetskraft vid byggnadsarbete — bevilja Berg

dels 100 000 kronor från lotterimedelsfonden till bestridande av kostnaderna för fortsatt utbyggande å Eriksberg, i huvudsaklig anslutning till företedd plan, av ett biologiskt försöksområde i syfte att till trakten eller landet återinföra djurarter, som gått förlorade eller hotades av utrotning, samt införa djurarter, som kunna utgöra värdefulla tillskott till faunan.

dels ock 100 000 kronor från fonden för friluftslivets främjande till bestridande från och med budgetåret 1945/46 till och med budgetåret 1949/50 av kostnaderna för områdets underhåll, under iakttagande av att av nämnda belopp finge tagas i anspråk för budgetåret 1945/46 högst 20 000 kronor och för vart och ett av budgetåren 1946/47—1949/50 ett belopp, som Kungl. Maj:t framdeles, efter av Berg för varje budgetår gjord ansökning, ville bestämma.

Såsom villkor för bidragen skulle gälla,

att Berg till statens fritidsnämnd avgåve skriftlig förbindelse att årligen till och med år 1950 i samarbete med Svenska turistföreningen minst två dagar varje vecka under månaderna juni, juli och augusti bereda grupper av besökande tillfälle att under sakkunnig ledning iakttaga inom försöksområdet befintliga djurarter;

att Berg, om verksamheten nedlades eller uppenbarligen försumrades, skulle vara pliktig återbära den del av bidragsbeloppet, som Kungl. Maj:t prövade skälig;

att därest under tid, för vilken bidrag av statsmedel utginge till verksamheten, försäljning skedde av egendomen Eriksberg eller en väsentlig del av densamma, Kungl. Maj:t och Kronan skulle äga lösa till sig egendomen eller den försålda delen till det pris som köparen utfäst, därvid bestämmelserna i lagen den 22 december 1943 om förköpsrätt i tillämpliga delar skulle gälla;

att statens fritidsnämnd skulle utöva den kontroll i avseende å försöksverksamheten, som kunde finnas erforderlig; samt

att under tiden till och med år 1950 berättelse rörande försöksverksamheten årligen före december månads utgång skulle ingivas till handelsdepartementet och fritidsnämnden.

Fonden för friluftslivets främjande tillkom vid 1939 års riksdag. I statsverkspropositionen framhöll dåvarande chefen för handelsdepartementet, statsrådet Möller, att behållningen av tipsmedlen, sedan viss del avsatts för allmänt budgetärt ändamål, icke borde som tidigare uteslutande användas för befrämjande av gymnastik och idrott. Andra former för sportutövning hade under senare tid vunnit allt större utbredning. Departementschefen sade sig i främsta rummet syfta på den kroppsrörelse, som sammanhänge med friluftslivet i allmänhet. Då denna friluftsrörelse stode både gymnastik och idrott nära, syntes hinder icke böra möta mot att tipsmedel användes för dess befrämjande. Enligt departementschefens mening borde viss del av tipsmedlen årligen anslås till dylikt ändamål och tillföras en av statskontoret förvaltd fond, förslagsvis benämnd fonden för friluftslivets främjande.

Beträffande de riktlinjer, som borde uppdragas för användningen av de ifrågakommande medlen, anförde departementschefen följande:

»Med hänsyn till de konsekvenser, som därav kunna följa, bör icke bidrag av tipsmedel tilldelas organisationer inom förevarande område till löpande organisationsutgifter. Ingen annan administrationskostnad bör här komma i fråga än sådan, som sammanhänger med prövning av bidragsansökningar och kontroll av medlens användning och förvaltning. Däremot torde bidrag kunna medgivas för anordnande av kurser, som hava till syfte att utbilda ledare för olika uppgifter i samband med friluftsliv. Engångsanslag böra få ifrågakomma till vissa upplysningsuppgifters genomförande. Ävenledes torde anslag i begränsad omfattning få beviljas för att användas som stipendier åt obemedlade ungdomar för deltagande i läger eller jämförbara friluftsanordningar. Redan nu hava de olika scoutförbunden erhållit dylikt anslag av tipsmedel. Vid en uppdelning av användningen mellan å ena sidan gymnastik och idrott samt å andra sidan friluftsliv torde scoutrörelsen rätteligen få hänföras till den senare kategorien. Det huvudsakligaste stödet åt friluftslivet bör dock givas i form av bidrag till fasta anläggningar, såsom till vandrarhem av olika slag, raststugor, fjällstugor, friluftsvallar, skidstugor, lek- och idrottsplatser vid friluftsanläggningar, utmärkning av vandrarleder och skidspår, anläggningar för friluftsbad o. s. v. Dessutom böra anslag kunna beviljas till engångsutgifter för anskaffande av utrustning till dylika anläggningar. Emellertid torde den begränsningen få gälla, att anslag icke beviljas för ändamål, som äro direkt ägnade att konkurrera med enskild företagsverksamhet, t. ex. pensionatsrörelse eller dylikt. Vid beviljande av anslag till fasta anläggningar för friluftsändamål böra samma villkor ställas som i fråga om idrottsanläggningar. Anslag böra också kunna beviljas för inköp av mark, varvid från fall till fall bör avgöras, huruvida staten lämpligen skall bliva ägare till marken eller någon organisation skall erhålla bidrag för ändamålet. Att på förhand bestämma hur stor del av tillgängliga

medel, som bör användas i det ena eller andra syftet, torde icke vara lämpligt utan bör få ankomma på Kungl. Maj:ts prövning.»

Riksdagen, som förklarade sig i huvudsak icke ha något att erinra mot de av departementschefen uppdragna riktlinjerna för användningen av de ifrågavarande medlen, uttalade med anledning av väckta motioner särskilt, att bidrag skulle kunna utgå till anordning av semester åt husmödrar, som därav vore i behov, samt till badanläggningar, friluftsbad m. m. å landsbygden. (Skr. 1939: 459.)

Fonden för friluftslivets främjande har, såsom framgår av statsmakternas uttalanden vid 1939 års riksdag, till uppgift att befordra befolkningens friluftsliv. Anslag från denna fond kunna enligt de då uppdragna riktlinjerna utgå till vandrarhem, raststugor, fjällstugor, friluftsvallar, skidstugor, lek- och idrottsplatser vid friluftsanläggningar, utmärkning av vandrarleder och skidspår, anläggningar för friluftsbad, stipendier åt obemedlade ungdomar för deltagande i läger eller jämförbara friluftsanordningar samt till anordnande av semester åt husmödrar, som därav äro i behov. Grundtanken är sålunda att skapa bättre möjligheter för befolkningen att idka friluftsliv. I förevarande fall har emellertid bidrag beviljats till bestridande av kostnaderna för underhåll av en djurpark, en anläggning som ej kan anses tjäna ovan nämnda syfte. Vidare har ifrågavarande bidrag utgått till enskild person, ehuru riksdagen år 1939 uppenbarligen förutsatte, att bidrag till fasta anläggningar från fonden för friluftslivets främjande endast skulle tilldelas organisationer. Såvitt utskottet kunnat utröna, har ej heller under de gångna åren i något annat fall enskild person på dylikt sätt erhållit statsunderstöd. De av riksdagen givna direktiven ha alltså i förevarande fall ej följts. Härtill kommer, att garantier ej skapats för att allmänheten i tillräcklig utsträckning och under en längre följd av år skall kunna besöka djurparken. På grund av vad sålunda anförts, har utskottet funnit sig böra rikta anmärkning mot föredragande departementschefen, dåvarande statsrådet Ohlin, vilket utskottet får för riksdagen anmäla.

Närvarande: herrar Hallén, Jones Erik Andersson, Gottfrid Karlsson, Herlitz, Ström, Elmgren, Oscar Mattsson, Lindén, John Sandberg*, Bror Nilsson, Holmbäck*, Thorell*, Fast, Norén, Spångberg, Edberg, Dickson, Hæggblom*, fröken Nygren och herr Larsson i Stockholm.*

* Ej närvarande vid justeringen.

Stockholm den 7 maj 1946.

På konstitutionsutskottets vägnar:

HARALD HALLÉN.

Närvarande: Herrar Hallén, Jones Erik Andersson, Gottfrid Karlsson, Källman, Herlitz, Ström, Karl August Johanson, Elmgren, Björck, Oscar Mattsson, John Gustavson, Fast, Nolin, Kyling, Norén, Spångberg, Edberg, Dickson, fröken Nygren och herr Larsson i Stockholm.

Reservationer:

A. Beträffande särskilda punkter i utskottets memorial.

I.

Vid ingressen punkt a) av herr *Fast*, som anfört följande:

Utskottets första ingresserinran grundar sig icke på de förhållanden, var-
emot konstitutionsutskottet anmärkte i 1944 års dechargememorial utan in-
nebär fastmer ett ogillande av Kungl. Maj:ts tillstånd år 1945 åt vederböran-
de befattningshavare att inneha tvenne enskilda uppdrag. Skulle någon erin-
ran riktas mot vederbörande statsråd, hade § 107 regeringsformen bort till-
lämpas. Utskottet har emellertid icke lämnat några bevis för att de lämna-
de tillstånden verkat hinderliga för vederbörande befattningshavares fullgö-
rande av sina tjänsteåligganden, varför enligt mitt förmenande tillräckliga
skäl ej heller funnits för en sådan anmärkning.

II.

Vid ingressen punkt b) av herrar *Fast*, *Gottfrid Karlsson*, *Mattsson*, *Arrhén*
och *Norén*, som anfört:

I utskottets andra ingresserinran påtalas ett förhållande, som pågått sedan
den 1 oktober 1935 och som långt tidigare bort vara känt för utskottet, i
synnerhet som ombyte av tillförordnade statssekreterare skett såväl år 1939
som år 1941. Utskottet har också ansett omständigheterna vara sådana, att
tillräcklig anledning ej funnits för att mot vederbörande statsråd nu rikta an-
märkning enligt § 107 regeringsformen. Här har utskottet sålunda fram-
ställt en anmärkning i mildare form, vartill grundlagarna icke lämna något
stöd och som vi icke kunnat biträda.

III.

Vid punkt 1:o) av herrar *Holmbäck* och *Larsson* i Stockholm, som på
grund av de i ärendet föreliggande omständigheterna ej funnit skäl till an-
märkning mot föredragande departementschefen.

B. Beträffande avslagna yrkanden om anmärkning enligt § 107 regeringsformen.

IV.

(Kommandomål den 29 juni 1945.)

a) av herr *Larsson* i Stockholm, som med instämmande av herrar *Ström*
och *Björck* ansett, att utskottet bort anföra följande:

Den 29 juni 1945 utfärdades en hemlig generalorder med bestämmelser
angående personalkontrollen inom försvarsväsendet. Denna kontroll avser

att förhindra att olämpliga personer vinna anställning inom försvarsväsendet samt att illasinnade eller opålitliga personer nyttjas i sådana befattningar, att de beredas tillfälle skada rikets försvar eller i övrigt menligt inverka på upprätthållande av en god disciplin inom försvarsväsendet. Vad befälskåren angår föreskrives, att personalkontroll skall, förutom i en del specialfall, verkställas före antagning av aspiranter, före beordrande till viss utbildning, utgörande förutsättning för högre befordran, samt före befordran, dock högst till major (motsvarande). Enligt generalordern gäller bl. a., att personer vilka intaga eller intagit ledande ställning eller efter den 1 oktober 1940 på annat sätt varit verksamma inom ytterlighetsparti, beträffande vilket registrering hos polisen sker, icke få anställas, antagas, befordras, förordnas eller konstitueras, ej heller beordras till särskilt angivna skolor och kurser, samt att personer, vilka äro eller vid uppnådd ålder av 20 år varit medlemmar i sådant ytterlighetsparti, icke få beredas fast anställning inom krigsmakten ej heller antagas i sådan befattning, som föregår dylik anställning. Det åligger säkerhetschefen att på anmodan av chefen för försvarsstaben lämna denne uppgift, huruvida personal inom försvarsväsendet tagit befattning med sådant ytterlighetsparti. Det bör tilläggas, att beslut om registrering fattas av säkerhetschefen efter samråd med vederbörande statsråd och att för närvarande endast nationalsocialister registreras. Skulle försvarsgrenschefer efter emottagande av uppgift av ovan nämnt slag finna att på grund av särskilda omständigheter fråga ändock kan uppkomma, huruvida vederbörande bör antagas, befordras, förordnas, konstitueras eller kommenderas och ärendet är av större vikt, skall detsamma underställas chefens för försvarsdepartementet prövning. För att bevara sekretessen kring personalkontrollen äger försvarsgrenschefer icke till lägre myndighet meddela de genom polisen erhållna personalupplysningarna. Personal, som icke låter sig nöja med av generalordern föranlett beslut, äger icke få del av de genom kontrollen erhållna uppgifterna, ej heller erhålla besked om den uppgiftslämnande myndigheten. Vederbörande skall i sådant fall endast erinras om möjligheten att direkt till chefen för försvarsdepartementet överklaga beslutet. Enligt uppgift brukar emellertid, om av politiska skäl hinder anses föreligga för befordran, försvarsgrenschefer genom förbandschefen underrätta vederbörande härom. Denne kan då begära förhör inför säkerhetstjänsten.

Kontroll rörande personal inom försvarsväsendet har sedan länge ägt rum i viss omfattning. Under kriget reglerades och ökades denna kontroll successivt genom tillkomsten av en rad nya bestämmelser, som slutligen sammanfattades och reviderades i den ovan nämnda generalordern av den 29 juni 1945. Ny är här föreskriften angående förbud mot befordran m. m. av personer, tillhörande av polisen registrerat ytterlighetsparti, d. v. s. nazister. Denna föreskrift har dock enligt uppgift i praxis följts sedan slutet av år 1944.

Några invändningar mot att under de av kriget betingade förhållandena personalkontroll förefunnits inom försvarsväsendet torde ej kunna framställas, ej heller däremot — i trots av de principiella invändningar som med

hänsyn till grundvalarna för ett fritt samhällsskick häremot måste göras — att denna kontroll anknytes till viss bestämd ytterlighetsriktning. Att personer, som varit verksamma inom sådan riktning, ej vinna befordran synes riktigt, då de härmed visat en sådan grad av omdömeslöshet och opålitlighet i allmänna spörsmål, att de icke kunna anses skickade att föra befäl inom den svenska försvarsmakten. Enligt 1940 års hemvärnskungörelse kräves, för att kunna antagas till hemvärnsman, att vederbörande skall vara känd för laglydnad och medborgarsinne, ett krav som sedermera upprepats även i andra författningar för vissa andra kategorier av tjänster inom försvarsmakten, och som givetvis bör äga generell giltighet. Dessa fordringar kunna nationalsocialistiskt verksamma personer näppeligen anses fylla. Snarare är det förvånansvärt, att kontrollen erhållit sin fulla omfattning och definitiva utbyggnad först efter krigets slut.

Däremot lämna själva sättet för de ovan nämnda bestämmelsernas tillkomst samt formerna för personalkontrollen i vissa hänseenden rum för anmärkningar.

För det första synes det oriktigt, att bestämmelserna tillkommit utan riksdagens medverkan. Ett förbud mot befordran av personer, som tillhöra eller sympatisera med ytterlighetsparti, vilar självfallet på den principen, att en sådan inställning utgör en allmän diskvalifikationsgrund för de befattningar, varom här är fråga, och måste sålunda anses likvärdigt med förbud för tjänsteinnehavare att tillhöra eller sympatisera med ytterlighetsparti. Vid tidigare tillfällen, då fråga angående en dylik inskränkning i den medborgarliga föreningsrätten aktualiserats, har det ansetts ligga i sakens natur, att en sådan åtgärd måste grunda sig på lagstiftning. För att hindra krigsmaktens personal samt befattningshavare vid polis- och åklagarväsendet att delta i sammanslutning, vars verksamhet vore sådan eller vilken ålade sina medlemmar sådana förpliktelser att fara för behörigt fullgörande av vederbörandes tjänsteplikt kunde uppkomma, föreslog sålunda kommittén för utredning angående åtgärder mot statsfientlig verksamhet i sitt år 1935 avgivna betänkande (SOU 1935: 8) en lag, enligt vilken Konungen skulle äga utfärda förbud för de nämnda personalkategorierna av dylik innebörd. Från denna utgångspunkt behandlades också frågan år 1936, ehuru både Kungl. Maj:t och riksdagen ställde sig avvisande till kommitténs förslag. Då detta under kriget åter framfördes, rådde fortfarande ingen tvekan om att ett sådant förbud endast borde genomföras lagstiftningsvägen. Detta gäller såväl överbefälhavarens i skrivelse av den 12 november 1942 framlagda förslag angående förbud för försvarsmaktens personal att tillhöra, ekonomiskt stödja eller vara verksam för vissa av Kungl. Maj:t såsom statsfientliga angivna sammanslutningar som 1942 års poliskommissions förslag om motsvarande förbud för befattningshavare vid polis- och åklagarväsendet. (SOU 1943: 5.)

För det andra är det felaktigt, att bestämmelserna — då nu riksdagen ställts vid sidan av avgörandet — tillkommit kommandovägen och icke genom beslut i statsrådet. Ett sådant förfaringssätt kan icke hämta stöd i lagen om kommandomål. Enligt denna må som kommandomål handläggas

regeringsärenden, som avse verkställighet i militärt hänseende av vad krigsmakten har att fullgöra på grund av lagar, författningar eller särskilda av Konungen i statsrådet fattade beslut. Däremot stadgas uttryckligen, att i den för behandling av kommandomål stadgade ordning må ej fattas beslut, som innebär rubbning eller förklaring av gällande lag eller författning eller särskilda av Konungen i statsrådet meddelade bestämmelser eller berör svenska medborgare annorledes än med avseende å dem åliggande tjänstgöring vid krigsmakten eller är av beskaffenhet att för statsverket medföra utgift, för vars bestridande medel icke blivit av riksdagen anvisade eller eljest äro för Konungen tillgängliga. Förevarande generalorder innehåller emellertid bl. a. närmare utveckling av gällande befodringsgrunder. Det förtjänar tilläggas, att ärenden angående »kommendering och placering av officerare och vederlikar till tjänstgöring och extra förrättningar» men ej befodringsärenden höra till de ärenden som nyssnämnda lag angiver som kommandomål.

För det tredje måste det, oberoende av hurvida bestämmelserna ha tillkommit kommandovägen eller ej, anses anmärkningsvärt, att generalordern är hemligstämplad. Kungörelsen av den 25 november 1938 (nr 757), jämlikt vilken generalordern hemligstämplats, läser knappast giva stöd för en dylik åtgärd. Detta gäller även om 4 § sekretesslagen, på vilken den nämnda kungörelsen i ifrågavarande hänseende grundar sig. Bestämmelserna rörande personalkontrollen inom försvarsväsendet synas icke kunna hänföras till någon av de i dessa författningar uppräknade kategorier av handlingar, och deras offentliggörande kan rimligen icke sägas skada rikets försvar eller eljest medföra våda för dess säkerhet. Med vida större rätt synes kunna göras gällande, att ett offentliggörande av det förhållandet, att deltagande i ytterlighetsriktning utgör diskvalifikationsgrund vid militär befodran, är ägnat att stärka förtroende för krigsmakten.

För det fjärde synes det ur rättssäkerhetens synpunkt icke tillfredsställande, att person, som på grund av bestämmelserna i generalordern icke befordrats, dessförinnan ej äger taga del av det politiskt belastande material, som anförts mot honom. Som allmän princip gäller dock jämlikt 39 § sekretesslagen, att lagens sekretessbestämmelser ej inskränka sökandes, klagandes och andra parters rätt att med vissa särskilt angivna undantag i mål och ärenden hos domstol eller annan myndighet utbekomma protokoll och andra handlingar. Det kan visserligen invändas, att vederbörande enligt praxis har möjlighet att låta sig underkastas förhör inför säkerhetstjänsten, men detta innebär icke någon säkerhet för att vederbörande erhåller tillfälle försvara sig mot de mot honom framställda anmärkningarna. Ett förfarande, som medför så stora ingrepp i den medborgerliga åsikts- och föreningsfriheten, som det här förevarande, måste vara försett med starkare garantier än vad nu är fallet. Risker att vissa eljest hemliga underrättelsevägar uppenbaras, om vederbörande får taga del av de upplysningar, som polisen kan ha att meddela, synes väga lättare än det ingrepp i rättssäkerheten, som sker, om vederbörande diskvalificeras utan full kännedom om grunderna härför.

Även hemlighållandet i förhållande till de militära instanserna vid prov-

ningen av förevarande ärenden har utsträckts onödigt långt. Det kan sålunda ej vara lämpligt, att icke ens förbandschef får del av polisens uppgifter rörande underlydandes politiska verksamhet eller inställning och vid sin prövning och förberedning av befodringsärenden äger möjlighet undersöka, huruvida denne fyller kravet på laglydnad och medborgarsinne.

För det femte kan det icke anses vara en tillfredsställande ordning, att generalordern an knyter till den praxis, som tillämpas beträffande polisens registrering av partier. Denna omständighet innebär nämligen, då det är säkerhetschefen som — visserligen efter samråd med vederbörande statsråd — fattar beslut om registrering av ytterlighetsparti, att underordnad myndighet avgör, vilken åsiktsriktning som skall utgöra diskvalifikationsgrund vid befordran inom försvarsväsendet. Ett förbud mot befordran av medlemmar av eller sympatisörer med visst parti är, som tidigare framhållits, likvärdigt med förbud för tjänsteinnehavare att tillhöra eller sympatisera med detta parti och innebär ett ingrepp i den medborgerliga föreningsrätten och åsiktsfriheten. Ett beslut om registrering med nyss nämnd innebörd bör därför fattas av Kungl. Maj:t under konstitutionellt ansvar. Det kan här nämnas, att det enligt tidigare lagförslag skulle ankomma på Kungl. Maj:t att ange, vilken eller vilka sammanslutningar försvarsmaktens personal samt befattningshavare vid polis- och åklagarväsendet icke finge tillhöra. Därtill kommer att ett avgörande av dylik art bör vara offentligt och underställt den allmänna meningens kontroll, medan säkerhetspolisens beslut, liksom säkerhetspolisens verksamhet överhuvud, är hemligt.

För det sjätte förefaller det anmärkningsvärt, att den *obligatoriska* personalkontrollen vid befordran upphör efter befordran till major eller motsvarande. Det är självfallet, att, såsom vid upprepade tillfällen framhållits, de högre officerarnas ställning är om möjligt ömtåligare än de lägres och att anspråken på pålitlighet samt allmänt förtroende följaktligen måste skärpas för de högre graderna. Härav borde ha följt icke blott en utsträckning av den obligatoriska personalkontrollen till de högre befälsposterna utan även en tillämpning av strängare regler för dessa. Invändningen, att personalkontrollen vid befordran till högre militära befattningar icke skulle behöva författningsmässigt regleras, synes härvidlag icke utgöra ett tillräckligt motargument.

På grund av vad sålunda anförts har utskottet funnit sig böra rikta anmärkning mot dåvarande chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld, vilket utskottet får för riksdagen anmäla.

b) av herrar *Herlitz*, *Kyling* och *Hæggblom*, som ansett, att utskottet bort anföra följande:

Den 29 juni 1945 (= herr Larssons i Stockholm reservation) — — — inför säkerhetstjänsten.

Kontroll rörande personal (= herr Larssons i Stockholm reservation) — — — slutet av år 1944.

Några invändningar (= herr Larssons i Stockholm reservation) — — — näppeligen anses fylla. Uppmärksamheten borde emellertid också inriktas på det kommunistiska partiet. Det är anmärkningsvärt, att medverkan i detta parti icke längre tages i betraktande sedan registreringen av dess medlemmar upphört.

Själva sättet för de ovan nämnda bestämmelsernas tillkomst samt formerna för personalkontrollen lämna dessutom i vissa hänseenden rum för anmärkningar.

För det första (= herr Larssons i Stockholm reservation) — — — polis- och åklagarväsendet. (SOU 1943: 5.)

För det andra (= herr Larssons i Stockholm reservation) — — — som kommandomål.

För det tredje (= herr Larssons i Stockholm reservation) — — — förtroendet för krigsmakten.

För det fjärde (= herr Larssons i Stockholm reservation) — — — om grunderna härför.

Även hemlighållandet (= herr Larssons i Stockholm reservation) — — — laglydnad och medborgarsinne.

För det femte (= herr Larssons i Stockholm reservation) — — — är hemligt.

Att kontrollen vid befordran till högre tjänster icke blivit författningsmässigt reglerad kan däremot enligt utskottets mening ej giva anledning till erinran, enär den utan tvivel kunnat göras fullt effektiv utan stöd av sådana bestämmelser.

På grund av vad sålunda anförts har utskottet funnit sig böra rikta anmärkning mot dåvarande chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld, vilket utskottet får för riksdagen anmäla.

V.

(Protokoll över socialärenden den 6 juli 1945.)

av fru *Alm*, som med instämmande av herrar *Hallén*, *Lindén*, *Kyling*, fru *Björck*, fröken *Nygren* och herr *Larsson* i Stockholm ansett, att utskottet bort anföra följande:

Vid 1943 års riksdag inrättades vid länsstyrelserna två nya kategorier av ordinarie befattningar, nämligen kansliskrivartjänsten i lönegrad A 11 samt kontoristtjänsten i lönegrad A 9. Avsikten var, att å dessa nya befattningar skulle överflyttas en del mindre kvalificerade uppgifter som tidigare ålegat landskontorister och landskanslist. I samband härmed minskades antalet landskanslist- och landskontoristbefattningar.

I det till grund för propositionen i ärendet liggande sakkunnigbetänkandet framhölls särskilt, att befattningarna såsom kansliskrivare och kontorist i lönegraderna A 11 respektive A 9 icke vore avsedda som passagetjänster för rekryteringspersonal till landskanslist- eller landskontoristtjänster utan bor-

de vara kvalificerade sluttjänster för den kvinnliga biträdespersonalen. Departementschefen anslöt sig uttryckligen till de sakkunnigas uttalande i denna punkt, och detta vann även riksdagens bifall.

Med hänsyn till att bl. a. vissa extra landskanslist- och landskontorister genom den nya organisationen blevo övertaliga, borde emellertid ovannämnda princip enligt de sakkunnigas mening understundom kunna frångås. De sakkunniga anförde härvid bl. a. följande:

»Har icke-ordinarie landskanslist eller landskontorist ännu icke vunnit extra ordinarie anställning, bör tagas under övervägande, huruvida anledning förefinnes att bibehålla honom i länsstyrelsens tjänst. Därvid synes även böra undersökas, om icke möjlighet föreligger att bereda vederbörande någon anställning inom fögderiförvaltningen eller på annat håll. Ehuru befattningarna i 11:e och 9:e lönegraderna i första hand avsetts för kvinnlig arbetskraft, torde hinder icke böra föreligga att såsom ett provisorium till innehavare av dylik tjänst utse övertalig aspirant på landskanslist- eller landskontoristtjänst, där så befinner sig ur länsstyrelsens synpunkt önskvärt.»

De sakkunnigas uttalande återgavs i propositionen utan kommentar och rönt ej heller bemötande från riksdagens sida.

Enligt det inom socialdepartementet utarbetade och den 30 december 1944 utfärdade exemplet å arbetsordning för länsstyrelserna åligger kansliskrivare att uppsätta förslag till enklare skrivelser, resolutioner och protokoll m. m., granska enklare räkningar, medelsrekvisitioner, redovisningar m. m. samt därjämte enligt anvisningar av föreståndaren för arbetsdetaljen biträda vid fullgörande av övriga göromål.

På landskontoret i länsstyrelsen i Jönköping inrättades en ordinarie kansliskrivarebefattning och placerades av vederbörande länsstyrelse på omsättningsskatteavdelningen. Den 30 januari 1945 förklarades tjänsten till ansökan ledig.

Länsstyrelsen fann den 2 mars samma år »efter övervägande av de sökandes meriter och lämplighet till den ledigförklarade befattningen» skäligt konstituera och förordna e. tjänstemannen vid länsstyrelsen Gustaf Carlson att räknat från och med den 1 mars 1945 vara kansliskrivare i lönegrad A 11.

Landssekreteraren lät emellertid till protokollet anteckna, att enligt hans uppfattning med avseende å föreliggande omständigheter såsom motivering för konstitueringen ej bort åberopas »meriter» men, att han — i saknad av mera ingående kännedom om de sökandes inbördes lämplighet att utföra det slags arbete, som enligt numera centralt upprättat förslag till arbetsordning för länsstyrelse tillämnades innehavare av befattning i lönegrad A 11 — ej ansåg sig behöva anmäla avvikande mening mot beslutet.

Över utnämningen besvärade sig hos Kungl. Maj:t den 21 mars 1945 en medsökande, kontoristen vid länsstyrelsen i Jönköpings län, fru Thora Wahlberg. Kungl. Maj:t fann emellertid den 6 juli 1945 i tillförordnad regering ej skäl göra ändring i länsstyrelsens beslut.

Beträffande klagandens respektive den utnämndes meriter utvisa handlingarna i ärendet följande:

Fru Wahlberg, som är född 1901, utexaminerades år 1920 från åttaklassig flickskola. Hon anställdes samma år som extra skrivbiträde vid länsstyrelsen i Jönköpings län och avancerade där slutligen till kontorist i lönegrad A 9. Då hon den 1 januari 1944 förordnades till innehavare av sistnämnda befattning med uppgift att leda bokföringsarbetet på landskontoret, hade hon skött denna sedan den 1 november 1936. Fru Wahlbergs sammanlagda tjänstetid vid landsstaten var sålunda vid tiden för ansökan 24 år, 1 månad och 16 dagar. Av de till besvärshandlingarna fogade tjänstgöringsbetygen framgår, att hennes vitsord voro mycket goda. Då hon konstituerades till kontorist, fick hon de högsta lovord för skicklighet, arbetsförmåga m. m. samt förklarades »synnerligen lämplig» till befattningen. När fråga blev om tillsättande av kansliskrivartjänsten, erhöll hon samma tjänstgöringsbetyg som tidigare, med undantag av att hon blott förklarades »lämplig» till denna befattning. Enligt ovannämnda exempel å arbetsordning för länsstyrelserna synas dock en kontorists och en kansliskrivares arbetsuppgifter vara synnerligen likartade, varför denna skillnad i betygssättningen ej torde böra tillmätas någon betydelse.

Carlson, som är född 1896, hade vid tidpunkten för ansökan tjänstgjort vid länsstyrelsen 5 år, 3 månader och 29 dagar, under hela denna tid såsom extra tjänsteman. Han anställdes den 21 oktober 1939 och tjänstgjorde först på landskansliets bensinavdelning, varifrån han den 7 januari 1941 överflyttades till omsättningsskatteavdelningen. Den 3 september 1941 erhöll han antagningsbevis som extra tjänsteman i lönegrad Ex 11 å landskontoret och kvarstod i denna befattning och lönegrad tills han utnämndes till kansliskrivare i lönegrad A 11, löneklass 11.

Carlsons teoretiska utbildning bestod av folkskola, avslutad 1910, samt en korrespondenskurs i rättskrivning, genomgången 1919. Hans med handlingar styrkta meriter utgjordes förutom av tjänstgöringen vid länsstyrelsen av under skilda perioder förvärvad kontorspraktik, nämligen från hösten 1916 t. o. m. slutet av 1921, fem månader under år 1924 samt fr. o. m. den 5 juli 1938 till den 20 oktober 1939. Carlsons sammanlagda tjänstgöringstid på kontor, innan han övergick till landsstaten, utgjorde sålunda 6 år, 7 månader och 7 dagar. Under den övriga tiden hade han arbetat som springpojke, lagerbiträde, handelsresande och föreståndare för en bensinstation. Under den längsta perioden, d. v. s. närmare 10 år, var han trafikchaufför.

Från de skilda kontor och expeditioner, på vilka Carlson varit anställd, hade han erhållit goda vitsord, och då han sökte kansliskrivartjänsten, utfärdade länsstyrelsen samma tjänstgöringsbetyg för honom som för fru Wahlberg med den skillnaden, att han förklarades »synnerligen lämplig» till befattningen i fråga.

I sitt till Kungl. Maj:t med anledning av besvärsskriften ingivna yttrande framhöll länsstyrelsen, att Carlson vore att betrakta som övertalig aspirant på landskontoristtjänst. Då det hade framstått som önskvärt att bibehålla honom i länsstyrelsens tjänst och då efter omorganisationen av landskonto-

ristbefattningarna anställning icke kunnat beredas honom inom ramen för den lönegradsplacerade icke-ordinarie personalen, hade länsstyrelsen icke tvekat att med stöd jämväl av de sakkunnigas förutnämnda uttalande bereda honom anställning som ordinarie kansliskrivare.

Länsstyrelsen anförde vidare, att Carlson på omsättningsskatteavdelningen fått fullgöra förutom arbetsledaruppgifter sådant arbete som uppsättande av skrivelser, resolutioner o. dyl. samt meddelande av råd och upplysningar åt allmänheten ävensom granskning av inkomna uppgifter, allt arbete, som, därest det ej anförtroddes en landskontorist, vore avsett att utföras av kansliskrivare. Carlson hade under den tid han tjänstgjort å omsättningsskatteavdelningen utfört ett mycket förtjänstfullt arbete och visat sig vara synnerligen lämplig som arbetsledare för på avdelningen anställd personal. Å denna avdelning hade under vissa perioder sex kvinnliga biträden varit anställda.

I samband med ett omnämnande av länsstyrelsens framställning till Kungl. Maj:t angående anslag för budgetåret 1945/46 uttalades i yttrandet att länsstyrelsen med sin kännedom om Carlsons och landskontorets övriga befattningshavares kvalifikationer för ifrågavarande tjänst för sin del ansåg uteslutet, att förevarande befordringsärende kunde beräknas erhålla annan utgång än att Carlson tilldelades ordinarie tjänst i lönegrad A 11. Han återfunnes därför i förteckningen — givetvis med hänsyn till att vid denna tidpunkt tjänsten ännu ej vore ledig — såsom ej namngiven innehavare av sagda tjänst.

Beträffande klaganden framhölls i yttrandet, att länsstyrelsen alltid högt uppskattat det arbete hon utfört, varom av länsstyrelsen utfärdade tjänstgöringsbetyg lämnade vitsord. Men med hänsyn till att å bokföringsavdelningen, där fru Wahlberg tjänstgjorde, förutom henne högst tre biträden voro sysselsatta, hade enligt länsstyrelsens mening arbetsledande uppgifter icke åvilat henne i nämnvärdare utsträckning. Ej heller hade hon prövats i sådana arbetsuppgifter, som enligt det inom socialdepartementet utarbetade förslaget till arbetsordning ålåg en kansliskrivare.

Till länsstyrelsens uttalande hade fogats ett särskilt yttrande av landssekreteraren av följande lydelse:

»Till beslutet antecknade landssekreteraren särskild mening i så måtto, att landssekreteraren icke kunde finna, att Carlson kunde betraktas såsom aspirant på landskontoristtjänst i den mening, som avsågs i det i yttrandet citerade betänkandet, samt att vid sådant förhållande ett konstituerande av Carlson till omstridda befattningen ej kunde leda till ett sådant provisorium, varom förmäldes i betänkandet.

Tillika ville landssekreteraren ifrågasätta, huruvida med avseende å innehållet i det centralt upprättade förslag till arbetsordning för länsstyrelse, som på sin tid tillhandahållits, i förevarande fall det mervärde borde tillmätas förmåga av arbetsledning, som här skett.»

I ärendet avgåvos sedermera påminnelser av klaganden. Vad anginge länsstyrelsens yttrande, att hon icke prövats i sådana arbetsuppgifter, som enligt det inom socialdepartementet utarbetade förslaget till arbetsordning ålåg en kansliskrivare, framhöll hon, att hon ej kunde finna detta vara »med verk-

ligheten överensstämmande». Hon hade nämligen under sin mångåriga tjänstgöring på landskansliet förvärvat god rutin i uppsättandet av såväl protokoll som skrivelser och resolutioner och åberopade i detta sammanhang två skrivelserna bilagda intyg. Vidare anförde klaganden, att de arbetsuppgifter, som sedan nio år tillbaka åvilat henne inom ett av landskontorets viktigaste arbetsområden, bokföringsavdelningen, torde ligga på ett avsevärt högre plan än kansliskrivargöromålen.

Som inledningsvis framhållits i ovanstående redogörelse ha kansliskrivarebefattningarna i lönegrad A 11 vid länsstyrelserna i princip inrättats som kvalificerade sluttjänster för den kvinnliga biträdespersonalen. En möjlighet att på en dylik befattning som ett provisorium placera övertalig aspirant på landskanslist- eller landskontoristtjänst föreligger emellertid. Bortsett från det faktum att det är tvivelaktigt, om sistnämnda undantagsregel överhuvud taget är tillämplig i föreliggande fall, emedan beföringsgången för den utnämnde Carlson icke stämmer med den fastställda beföringsgången för sådan aspirant, kan denna undantagsregel självfallet icke ges den innebörd, att vid tjänstetillsättning en avvägning av de sökandes meriter ej skall ske och mera meriterade sökande kunna skjutas åt sidan. Ännu mindre är det möjligt att på förhand reservera tjänsten för viss befattningshavare såsom här synes ha skett. Vid den avvägning av de två förevarande sökandes meriter, som alltså måste göras, har utskottet för sin del kommit till den bestämda slutsatsen, att klaganden är den mest meriterade med hänsyn till väl vitsordad tjänstgöring och tjänstetidens längd. Dessa faktorer måste enligt utskottets mening tillmätas avgörande betydelse vid tillsättande av sådana lägre befattningar med huvudsakligen rutinarbete, varom här är fråga. Då utskottet sålunda har den uppfattningen, att den i § 28 regeringsformen fastslagna allmänna principen om »förtjänst och skicklighet» såsom enda beföringsgrund icke iakttagits vid avgörandet av ifrågakvarande besvärärende, och då fallet kan komma att verka prejudicerande och få menliga följder för andra sökande till liknande tjänster, finner utskottet sig föranlåtet att framställa anmärkning mot medlemmarna av den tillförordnade regeringen, nämligen dåvarande ministern för utrikes ärenden Günther, dåvarande statsråden Bergquist och Andrén samt statsrådet Danielson.

VI.

(Protokoll över kommunikationsärenden den 29 mars 1946.)

av herr *Källman*, som med instämmande av herrar *Arrhén* och *Kyling* anförde följande:

Den 25 januari 1946 konstituerade kungl. generalpoststyrelsen förste postassistenten Karl Leonard Jörlén i Sundbyberg att från och med den 1 februari 1946 vara postmästare av klass 4 med placering tills vidare vid postkontoret i Solna. Efter besvär av stationsmästaren av klass 5 Viktor Emanuel Strangert i Hagalund undanröjde Kungl. Maj:t den 29 mars 1946 general-

poststyrelsens beslut samt återförvisade målet till styrelsen, som hade att för Strangert utfärda konstitutorial å befattning som postmästare av klass 4 vid postverket.

Av handlingarna i ärendet framgår, att den av generalpoststyrelsen utnämnde Jörlén erhöll anställning såsom e. o. postassistent den 22 maj 1915 samt därefter befordrats till postassistent, stationsmästare och förste postassistent. Han har vidare vid olika tillfällen innehaft förordnande såsom postmästare och kontrollör. Strangert å andra sidan tillhör en annan karriär inom postverket än Jörlén. Strangert anställdes den 29 juni 1909 som e. o. brevbarare och har därefter över postiljons- och postexpeditörsgaderna avancerat till stationsmästare. Kungl. Maj:ts instruktion för generalpoststyrelsen den 30 maj 1930 § 33 moment 5 stadgar, att innehavare av befattning av sådan art som ifrågavarande postmästartjänst med lönegrad A 18 i Solna skall ha avlagt studentexamen, styrelsen dock obetaget att å dylik befattning konstituera person som avlagt realexamen eller avgångsexamen från handelsgymnasium. Enligt moment 8 samma paragraf äger styrelsen, därest den finner sökande höra på grund av särskilda skäl ifrågakomma till befattning, meddela dispens från de uppställda kompetensvillkoren.

I föreliggande fall äger Jörlén formell kompetens under det Strangert saknar den föreskrivna utbildningen. Konstituerandet av Strangert innebär sålunda, att angivna dispensförfarande vunnit tillämpning.

I sina besvär till Konungen över generalpoststyrelsens utnämning av Jörlén anförde Strangert bland annat, att han vore 6 år äldre i tjänsten än Jörlén, att han i egenskap av stationsföreståndare under sammanlagt 9 år 6 månader och 7 dagar tjänstgjort såsom föreståndare för ett flertal postexpeditioner av klass 5 och 6, vid postexpeditionen i Solna sedan den 1 maj 1944 intill den 1 februari 1946, då postexpeditionen uppflyttades till postkontor av klass 4, samt att Strangert för sin tjänstgöring erhållit de bästa vitsord, varför styrelsen skulle hava förbigått honom enbart av principiella skäl. Dessa bestode däri, att Strangert icke genomgått den utbildning, vilken enligt hittills tillämpad praxis krävs för befordran till postmästartjänst. Häremot anförde Strangert, att postanstalten i Solna icke ändrade karaktär genom uppflyttningen till postkontor av klass 4 samt att avsteg från ovan nämnda praxis gjorts beträffande befattningar i lönegrader under A 16 och väl läte sig göra även i förevarande fall.

Av generalpoststyrelsens yttrande över Strangerts besvär framgår, att Strangert såsom stationsmästare av klass 5 i lönegrad A 16 *uppnått den egentliga sluttjänsten inom sin karriär, varför den omstridda befattningen i Solna låge utanför den för Strangert normala befordringsvägen, vilket ej vore fallet med avseende å Jörlén*. Tjänstemännen inom varje karriär räknade med att föreliggande befordringsmöjligheter reserverades för dem och en efter dispens förelagen befordran från en grupp till en annan skulle mötas med stark ovilja inom den grupp, som såge sina befordringsmöjligheter minska genom dispensen. Styrelsen anförde vidare, att befordringsmöjligheterna inom den grupp, som har brevbarargraden som bottengrad, vore väsentligt

gynnsammare än inom andra grupper. Då styrelsen icke ansåge sig böra medgiva dispens för klaganden, var anledningen härtill således i första rummet att *styrelsen icke fann sig kunna beröva tjänstemän med full formell och reell kompetens* en befordran, vilken de ansågo sig kunna räkna på. En sträng återhållsamhet i fråga om dispenser påkallades även därav, att en utnämmande myndighets beslut anses vara prejudicerande.

Såväl Jörlén som Strangert ha mycket goda vitsord beträffande sin duglighet som tjänstemän.

Emot principen att särskilt förtjänta tjänstemän genom dispens må kunna erhålla befattningar, för vilka de sakna de formella kvalifikationerna, är i och för sig ej något att erinra. Härigenom erbjudes möjlighet att vid befattnings tillsättande premiera en tjänsteman, som, ehuru i avsaknad av viss stadgad utbildning, genom sina personliga egenskaper och praktiska meriter är formellt kvalificerad medsökande överlägsen. I fall där dispensförfarandet medför, att vederbörande tjänsteman placeras i en karriär som han enligt vanliga grunder ej tillhör och därigenom minskar befodringsmöjligheterna för de tjänstemän, vilka räkna med befordran inom sagda karriär, måste naturligen hans överlägsenhet i nyssnämnda avseenden vara påtaglig. I annat fall uppstår osäkerhet hos de tjänstemän som tillhöra karriären och tvivel på fördelen av en kvalificerad utbildning. Den påtagliga överlägsenhet hos den slutligt utsedde i fråga om personliga egenskaper och praktiska meriter, som måste fordras, föreligger ej. Med hänsyn härtill synes därför vid Kungl. Maj:ts beslut den 29 mars 1946 tillräcklig hänsyn ej ha tagits till de nu anförda synpunkterna, varigenom ett mycket olyckligt prejudikat uppstått, som utan tvivel menligt kommer att påverka rekryteringen av tjänstemän med högre utbildning i allmänhet och vid postverket av tjänstemän inom postassistentkarriären i synnerhet. Det må vidare erinras om konstitutionsutskottets uttalande i 1928 års memorial nr 2 punkt 3, vari framhålles att besvärsrätten beträffande underordnad myndighets utnämning torde böra uppfattas endast såsom ett kontrollinstitut i ändamål att rätta ett felaktigt handhavande av utnämningbefogenheten och förhindra ett kränkande av enskild rätt. Att generalpoststyrelsen vid sin utnämning av den högre kvalificerade tjänstemannen icke gjort sig skyldig till någon av dessa försummelser lär vara ställt utom allt tvivel. På grund härav ha vi ansett, att anmärkning bort framställas mot statsrådet Nilsson.

VII.

(Protokoll över folkhushållningsärenden den 21 december 1945.)

av herr *Edberg*, som med instämmande av herrar *Jones Erik Andersson*, *John Gustavson*, *Pettersson* i Norregård och *Hæggblom* anfört följande:

Genom statens priskontrollnämnds meddelande nr 354 den 20 september 1943 infördes normalpriser å sågtimmer av furu eller gran. Ändringar i och tillägg till bestämmelserna härom ha därefter vidtagits vid ett flertal tillfällen.

Betänkligheter gentemot ifrågavarande normalpriser framfördes från skilda håll under år 1945. Sålunda angav Sveriges skogsägareföreningars riksförbund i skrivelse till priskontrollnämnden den 7 juli d. å. sina synpunkter rörande bland annat upphävande av prisregleringen å sågtimmer. Skrivelsen föranledde ej någon nämndens åtgärd.

I skrivelser till Kungl. Maj:t den 8 oktober och den 18 november 1945 påpekade Nordöstra Skånes sågverksägares- och virkeshandlareförening samt firma John Gustafsson m. fl. i Smålandsstenar att, då normalpriser å sågat virke vore till fyllest, normalpriserna å sågtimmer ej vore behöfliga. I sina remissyttranden häröver till Kungl. Maj:t den 20 november 1945 anförde priskontrollnämnden i huvudsak, att, därest sågvirkespriserna vore bundna, en överbetalning av råvaran visserligen formellt sett skulle vara sågverksägarens ensak, men att man i praktiken finge räkna med, att en höjning av råvarukostnaderna, lika väl som av övriga omkostnader vid en tillverkning, komme att verka stegrande på priserna på den färdiga varan.

Slopandet av ifrågavarande normalpriser upptogs även i skrivelser till Kungl. Maj:t av hushållningssällskapen i Jönköpings län den 1 december, Östergötlands län den 18 december, Kalmar läns södra hushållningssällskap den 4 december samt Sveriges skogsägareföreningars riksförbund den 7 december, den senare med instämmande av Mo & Domsjö aktiebolag. Någon remiss av dessa skrivelser har ej skett. Samtliga nu nämnda framställningar föranledde på föredragning och hemställan av chefen för folkhushållningsdepartementet, statsrådet Gjöres, enligt Kungl. Maj:ts beslut den 21 december 1945 icke någon åtgärd.

Den kritik som riktats mot normalpriserna å sågtimmer hävdar, att den alltför stora marginalen mellan priset å sågtimmer och priset på den förädlade varan medför ett missgynnande av skogsägare och skogsarbetare till förmån för förädlarna. Nedpressningen av timmerpriserna har även för staten verkat ogynnsamt i det intäkten av domänverkets försäljningar under år 1945 med minst 3,22 miljoner kronor understigit den försäljningssumma som vid fri konkurrens skulle ha inlutit. En följd av den tillämpade prispolitiken har blivit att virkesproduktionen ej nått den omfattning som i rådande läge varit önskvärd. De skäl som grundat Kungl. Maj:ts ståndpunkt i frågan, vilka framkommo bland annat i interpellationsdebatten den 20 december 1945, äro enligt vår uppfattning icke bärande. Det kan sålunda icke, såsom chefen för folkhushållningsdepartementet vid detta tillfälle sökte göra, rätteligen hävdas, att priset för sågtimmer och sågade trävaror ligga varandra så nära, att en höjning av de förra måste medföra en stegring av de senare. Den ådagalagda villigheten att betala överpriser å rundvirke motsäger klart en dylik uppfattning, då köparna icke lära vara benägna att betala mer än som är motiverat med hänsyn till priset på färdig vara. Detta innebär även, att de av chefen för priskontrollnämnden i samma debatt anförda farhågorna, att ett slopande av normalpriserna skulle medföra överpriser å sågade varor vid sidan av prisregleringen, äro överdrivna. På grund av vad nu anförts lärrer Kungl. Maj:ts ovannämnda beslut få anses ha menligt inverkat på den för vårt land så viktiga timmerproduktionen.

Men vilken ståndpunkt som än må intagas till ifrågavarande normalpriser, lär det vara ett rimligt krav, att en fråga av denna betydelse före beslutets fattande erhåller en synnerligen ingående och omsorgsfull beredning. Så synes icke ha varit fallet. Såsom av redogörelsen ovan framgår har priskontrollnämnden endast yttrat sig över skrivelserna av den 8 oktober och 18 november. Dessa yttranden, vilka äro likalydande, äro synnerligen knapphändiga och belysa icke spörsmålet i dess fulla utsträckning. De tre hushållningssällskapens och Sveriges skogsägareföreningars riksförbunds beaktansvärda skrivelser till Kungl. Maj:t ha, som nämnts, överhuvud icke blivit föremål för remisser i enlighet med föreskrifterna i § 10 regeringsformen. Det synes oss anmärkningsvärt, att så ej skett. En noggrann förbehandling av de framförda önskemålen hade måhända föranlett Kungl. Maj:t till ett annat ställningstagande än som nu ägt rum.

Med anledning av vad sålunda anförts ha vi ansett att anmärkning bort framställas mot chefen för folkhushållningsdepartementet, statsrådet Gjörös.